Kitabu cha Danieli - Mia Moja na Themanini

Xaleba Pêxemberî ya Romayê, Makabiyan û Demên Nûjen: Lêkolînek li ser Dîtbûnên Danielê

Jeff Pippenger
2024-04-10

Uriah Smith akandika ati, “Roma yarifatanyije n’ubwoko bw’Imana, Abayuda, binyuze mu isezerano ry’ubumwe, mu mwaka wa 162 Mbere ya Kristo.” Abenshi mu banyamateka bo muri iki gihe bagena uwo mwaka nka 161 Mbere ya Kristo, kandi Smith ubwe yerekeza kuri 161 Mbere ya Kristo incuro ebyiri muri icyo gitabo kimwe. Icyo ntekereza ni uko uku kuvuga 162 Mbere ya Kristo ari ikosa ryo kwandika.

> “23심과 24심에 이르러, 우리는 주전 161년에 유대인과 로마인 사이에 맺어진 동맹의 이편, 곧 로마가 세계적인 패권을 획득한 때에까지 이르게 된다.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 273.

Verse ya kumi na moja na ya kumi na mbili zinatambulisha ushindi na matokeo ya baadae ya Vita vya Raphia, vilivyotokea mwaka wa 217 KK, kati ya Milki ya Seleuki, iliyoongozwa na Antioko III Mkuu, na Ufalme wa Misri wa Ptolemaio, ulioongozwa na Mfalme Ptolemaio IV Philopator.

Panium-ka Awaankeedii, oo dhacday toddoba iyo toban sannadood ka dib, sannadkii 200 BC, mar kale waxay dhex martay boqortooyadii Seleucid iyo boqortooyadii Ptolemaic.

قیامی مەکابی، لە ساڵی ١٦٧ پێش زایین دەستی پێکرد، و ئەو راپەڕینی جولەکەکان بوو دژ بە هەوڵەکانی ئیمپراتۆریەتی سەلەوکی بۆ سەرکوتکردنی کار و ڕەوشە ئایینییەکانی جولەکەکان و سەپاندنی کەلتووری یۆنانی.

Kukuzikwa busya kwa Hekalu la Pili mu Yerusalemu, kuko kwe kulenga icitika ca kale icingilwa pa Hanukkah, kwacitike mu 164 BC, imyaka itatu imbere ya “icipangano” ca vesi ya makumi yabili na butatu. Iyi ncitika yakonkele pa nkondo ya bucilwila iya ba Maccabee iyo balwanine bwino na maka ya Bufumu bwa Seleucid, ayali pa butungulushi bwa Antiochus IV Epiphanes uwakali mukutinka sana, uwacingishe Hekalu no kuletsa imilimo ya bupempulo bwa Bayuda. Antiochus IV Epiphanes afwile panono panyuma ya kunoba ukwingilwa mu Hanukkah, kandi ico cilemba ukutuntuluka kwa maka ya Syria ukufuma pali iyo nshita ukuya pantanshi mu kale.

Mu mwaka gwa 200 Mbele ya Kristo (gugwo gwari kandi igihe kya Rurwano rwa Panium), Roma, ku nshuro ya mbere, yinjije ubwayo mu mateka y’ubuhanuzi bwa Daniyeli igice cya cumi na kimwe. Aho ni ho hari ikimenyetso gishyiraho icyo iyerekwa ari cyo. Ingaruka zacyo zigambiriwe muri ayo mateka zigaragaza umurimo wa Yezebeli, ikimenyetso cy’itorero rikurura imigozi riri inyuma y’ibibera ku mugaragaro. Yezebeli yari iwe i Samariya igihe umugabo we Ahabu yarebaga abahanuzi be bicwa na Eliya. Herodiya ntiyari mu birori by’isabukuru ya Herode, aho umukobwa we Salome yashukaga Herode. Mu mateka ya Leta Zunze Ubumwe za

Amerika, ubupapa, bugereranywa n’indaya y’i Tiro, bwaribagiranye kugeza ku iherezo ry’imyaka mirongo irindwi y’ikigereranyo. Nuko hanyuma bugatangira kuririmba indirimbo zabwo z’uburiganya ku bami b’isi. Umwaka wa 200 Mbere ya Kristo ugereranya igihe butangira kuririmbira ku mugaragaro abami mu minsi ya nyuma, mbere gato y’itegeko ryo ku Cyumweru rigiye kuza vuba, nk’uko bigaragazwa mu murongo wa cumi na gatandatu.

161 BC 158 سے BC میں “league” 164 میں یہودیوں کے ساتھ قائم ہونے والے BC سے پہلے، مکابیوں نے ہیکل کو دوبارہ مخصوص کیا، جیسا کہ حنوکا کی یادگاری سے معلوم ہوتا ہے۔ پھر تین سال بعد، جبکہ وہ ابھی تک شامیوں کے ساتھ مسلسل کشمکش میں تھے، مکابی یہودیوں نے مدد کے لیے روم سے رجوع کیا۔ اس کے بعد روم کے ساتھ جو “league” قائم ہوا، وہ خدا کے آخری ایّام کے نبوت کے طالبِ علموں کے لیے ایک نبوتی آزمائش بن جاتا ہے۔

Ihame limanyisa o 161 BC nu puvwilo lapho “olupata” lwaholoka po, ndele ovataleli vomafimbo ova didilika ihame olo ko 158 BC. Miller okwa li mondjila, nenge ovahokololi vofimbo yonyalo ova li mondjila? Miller okwa wedilila omido omatano na hamano nomilongo hamano na hamano (666) ko 158 BC, ndele okwa fika komudo 508, po “ehumbato” la kufwa po. Nande oto kongo ngahelipi, otashi ka kala shipu shidjuu unene, nenge hasho nande sha pumbiwa, okutya u mone ondjokonona tai yambidida 158 BC shi li olupata pokati kOvajuda nOvaroma.

Vesi ya kumi na sita ni sheria ya Jumapili, lakini kabla ya historia hiyo Roma huingia katika historia ili kuithibitisha njozi katika mwaka wa 200 KK. Uasi wa Wamakabayo ulianza huko Modein mwaka wa 167 KK, na hatimaye wakaliweka wakfu tena hekalu mwaka wa 164 KK. Kisha tangu 161 KK hadi 158 KK, Wayahudi wanaingia katika agano na mamlaka ya Kirumi. Kipindi cha 161 KK hadi 158 KK kinawakilisha muda ambao ulihitajika ili kuanzisha “muungano.” Uelewa huu hutambua “muungano” huo kwa kupatana na ushuhuda wa wanahistoria, na pia na chati iliyoelekezwa na mkono wa Bwana nayo haipaswi kubadilishwa.

Abanditsi batumenyesha ko uburyo bwo kugirana amasezerano hagati y’ibihugu bya kera nk’u Buyuda na Roma mu kinyejana cya kabiri mbere ya Kristo bwatandukanyaga hakurikijwe imimerere yihariye, amabwiriza y’imibanire ya dipolomasi, n’imikoranire y’imbaraga yari ihari. Ubusanzwe, uwo murongo watangiraga igihe uruhande rumwe rugaragaje ko rwifuza kugirana amasezerano cyangwa ubufatanye n’urundi. Mu byerekeye u Buyuda na Roma, u Buyuda ni rwo rwabanje kuvugana na Roma rugamije gusaba ubufatanye bwemewe ku mugaragaro.

Tchanel ɗe diplomatik wa na bi a yi anfani ɗe su domina a isar da shawarar nan e a fara tattaunawa. Hakan dole ne ya haɗa da a aika jakadu ko manzanni zuwa Roma domin su gana da shugabanninta ko wakilanta. Da zarar an fara tattaunawa, ɓangarorin biyu za su tattauna sharuɗɗan yarjejeniyar da aka gabatar. Hakan na iya haɗa da jerin tarurruka, musayar saƙonnin diplomatik, e mai yiwuwa shigar masu shiga tsakani ko masu sasanci domina su sauƙaƙa tattaunawar. A lokacin tattaunawar, ko wane ɓangare zai yi la’akari da sharuɗɗan da ɗayan ya gabatar, e yana iya miƙa tayin kishiya ko neman gyara ga wasu sharuɗɗa. Wannan tsari na iya haɗa da zurfin nazari, tuntuba da masu ba da shawara, e tantance fa’idodi da hasararorin da za su iya kasancewa a cikin yarjejeniyar da aka gabatar.

ئەگەر هەردوو لایەنەکە لەسەر مەرجەکانی پەیمانەکە گەیشتنە ڕێککەوتن، بەڵگەنامەیەکی فەرمی ئامادە دەکرا کە مەرج و بارودۆخە ڕێککەوتووەکان لەلایەن هەردوو لایەنەوە تێدا دیاری دەکران. پاشان پێویست بوو پەیمانەکە لەلایەن دەسەڵاتدارانی پەیوەندیداری هەر یەکێک لەو نەتەوانە پەسەند بکرێت. لە حاڵەتی ڕۆما، ئەمە دەتوانی پەسەندکردن لەلایەن سنا یان هەندێک ئەندامی تری دەسەڵاتداری حوکمڕانی بگرێتەوە. هەروەها لە یەهودا، زۆر بە گومان پەیمانەکە پێویستی بە پەسەندکردنی سەرکردایەتی یان ئەنجومەنی حوکمڕانی خۆی هەبوو. کاتێک پەسەند دەکرا، پەیمانەکە جێبەجێ دەکرا، و چاوەڕوانی لە هەردوو لایەن دەکرا بە مەرجەکانی پابەند بن. ئەمە دەتوانی جۆراوجۆر شێوەکانی هاوکاری، ڕێککەوتنەکانی بەرگریی هاوبەش، پەیوەندییە بازرگانییەکان، یان شێوەکانی تری مامەڵەی دیپلۆماسی بگرێتەوە کە لە پەیمانەکەدا دیاری کرابوون.

Mu kinyejana cya kabiri mbere ya Kristo, urugendo ruva i Yudaya (ruherereye mu karere k’iburasirazuba bw’Inyanja ya Mediterane) rujya i Roma (herereye hagati mu Butaliyani) rwari kuba urugendo rukomeye kandi rutwara igihe kirekire, cyane cyane urebye imbogamizi z’uburyo bwo gutwara abantu n’ibintu bwo mu bihe bya kera. Intera iri hagati ya Yudaya na Roma ni hafi ya kilometero 1,500 kugeza ku 2,000 (mili 930 kugeza ku 1,240), bitewe n’inzira yihariye yafashwe. Mu bihe bya kera, ingendo zo mu nyanja akenshi zabaga zihuta kandi zinoze kurusha izo ku butaka, ariko ingendo zo mu nyanja zagengwaga n’umuyaga uhari. Kugenda mu bwato uvuye ku cyambu cyo muri Yudaya ujya ku cyambu cyo mu Butaliyani (nka Ostia, icyambu cya Roma) byashoboraga gufata ibyumweru byinshi, bitewe n’ibintu nk’imiterere y’umuyaga, imigezi yo mu nyanja, n’ubwoko bw’ubwato bwakoreshejwe.

యూదయ దేశము నుండి రోమకు భూమార్గమున ప్రయాణించుట మరింత మందగముగా, కష్టసాధ్యముగా ఉండి యుండెను. ప్రయాణికులు పర్వతములు, లోయలు, నదులు మొదలైన భిన్న భూభాగముల గుండా సాగవలసి వచ్చి, దొంగలు మరియు శత్రుత్వభరిత ప్రాంతములు వంటి ఆటంకములతో పోరాడవలసి వచ్చెను. కాలినడకనగాని, గుర్రములు లాగే రథముల ద్వారాగాని ప్రయాణించుటకు అనేక నెలలు పట్టి యుండవచ్చునని అంచనా వేయబడుచున్నది. మార్గమధ్య విశ్రాంతి తీసికొనవలసిన అవసరము, కావలసిన సామగ్రిని మళ్లీ సమకూర్చుకొనవలసిన అవసరము, రహదారుల స్థితి, నివాస సౌకర్యములు మరియు విశ్రాంతి స్థలముల లభ్యత వంటి అంశములు కూడ ప్రయాణకాలమును ప్రభావితము చేసి యుండెను.

Hanga Bayahudi ba Kimakabayo walipotafuta kufanya agano na Rumi, ingewapasa kutuma wajumbe kwenda Rumi. Wajumbe hao walipopokelewa na mamlaka za Kirumi, kungekuwapo kipindi cha mazungumzo. Kwa nadharia ya kihistoria, kwa kuwa hakuna kumbukumbu sahihi inayopatikana, mara tu mkataba uliporasimishwa, ungehitajika kupelekwa tena Yudea ili uthibitishwe, kisha yaelekea ungehitajika kurudishwa Rumi ili kuthibitisha kukubaliwa kwake na Wayahudi. Karibu haiwezekani kuamini kwamba mchakato wa kuunda muungano katika kipindi hicho cha wakati ungeweza kukamilishwa katika mwaka mmoja, kwa hiyo uelewa kwamba “agano” hilo linawakilisha mchakato kutoka mwaka 161 KK hadi 158 KK unapatana na mielekeo mingine ya unabii inayotambua historia inayoongoza kwenye sheria ya Jumapili ya aya ya kumi na sita.

“umubano” abahanga b’amateka bose bemeranya ko watangijwe n’Abayahudi b’Abamakabeyo, watangiye i Yudeya mu mwaka wa 161 mbere ya Kristo. Intego yawo yari uko Abayahudi bifuzaga ubufasha bwo guhangana n’Abasiriya bari bamaze igihe barwana na bo kuva igihe ubugome bwabo bwatangiriraga mu mwaka wa 167 mbere ya Kristo. Uwo mwivumbagatanyo watewe n’imbaraga za Matatiya, umutambyi w’Umuyahudi, n’abahungu be batanu, cyane cyane Yuda Makabeyo, zo kurwanya politiki yo guheleniza yashyizweho n’umutegetsi w’Abaselewukiya witwaga Antiyokusi wa IV Epifani. Izo politiki zarimo kugerageza guhagarika imigenzo y’idini ry’Abayahudi no kubahatira kwemera imico n’imyizerere by’Abagereki.

The catalyst for the revolt was an incident in the village of Modein, where Mattathias refused to comply with a decree to offer a sacrifice to a Greek deity. “Modein” is derived from the Hebrew word “*modi’a*,” which means “to declare” or “to protest.” In his protest, Mattathias killed a Jewish apostate who was about to perform the sacrifice, and he and his sons fled to the hills, initiating a guerrilla warfare campaign against the Seleucid forces. The Maccabean Revolt lasted for several years, during which the Maccabees engaged in numerous battles against the Seleucids and their allies. Despite being vastly outnumbered and out-equipped, the Maccabees achieved several significant victories.

Ubwami bwa Seleucid bwari burimo gushaka guhatira Abayuda idini ry’Abagiriki, kandi Abagiriki bagereranya ab’isi yose bo mu minsi ya nyuma. Idini ryabo rigaragarira muri “woke-ism” ubu irimo guhatirwa Leta Zunze Ubumwe za Amerika n’isi yose, n’ingabo z’abashyira imbere inyungu z’isi yose zishingiye kuri gahunda y’amabanki, ibitangazamakuru bikuru, ibigo by’uburezi, no gusenya itandukaniro ry’ibihugu binyuze mu kwimura ku gahato abimukira b’abanyamahanga binjira mu buryo butemewe n’amategeko. Igihe Antiochus Epiphanes yahatiraga Abayuda idini ry’Abagiriki, hariho Abayuda bafatanyaga n’imihati ye. Abamakabeyo bagereranya icyiciro kimwe cy’Abayuda b’abigometse ku kwizera, barwanyaga idini ry’Abagiriki, ariko hariho n’ikindi cyiciro cy’Abayuda b’abigometse ku kwizera cyashyigikiraga umurimo wo gushyiraho ku gahato idini ry’Abagiriki.

Vhesi ya kuminasita ndi chilamulo cha Sabata cha Lamulungu chimene chikubwera posachedwa, ndiponso mgwirizano wa katatu wa chinjoka, chilombo, ndi mneneri wonyenga. Mbiri imeneyo imatsogoleredwa ndi mavesi a khumi ndi atatu kufika khumi ndi asanu, pamene nkhondo zitatu za vhesi la makumi anayi zimachitika kuchokera pa vhesi la khumi (1989), mavesi khumi ndi limodzi ndi khumi ndi awiri (nkhondo ya ku Ukraine), ndi Nkhondo ya Panium. Nkhondo ya Panium ikuimira nkhondo imene chilombo cha padziko lapansi cha nyanga ziwiri chipambana pa mafilosofi achipembedzo ndi andale a a globalist.

Mpi ya sunda, perezida wa mwisho wa Merikani ya Kaskazini sharti ashughulikie matokeo ya ushindi wa Putin na kuanguka kulikofuata, kama kunavyowakilishwa katika aya ya kumi na moja na ya kumi na mbili. Ataunda muungano na NATO, au Umoja wa Mataifa, ili kutatua athari za kuanguka kwa Urusi, na katika historia ya muungano huo atauhusisha Umoja wa Mataifa katika Vita vya Panium. Vita vya tatu vya aya ya arobaini vitakuwa kama vita vya kwanza vya aya ya arobaini. Kama vile Umoja wa Kisovyeti ulivyoanguka chini ya nguvu za kiuchumi na za kijeshi za Marekani, wanautandawazi wa Umoja wa Mataifa watalazimishwa kurudia “perestroika,”

sehemu ya msingi ya jitihada za Gorbachev za kuufanyia marekebisho Umoja wa Kisovyeti, ijapokuwa hatimaye zilichangia kufumuka kwa mfumo wa Kisovyeti na kuvunjika hatimaye kwa Umoja wa Kisovyeti.

Pambano lya tatu limetwakana kwa pambano lya kwanza, na kwa njira ya uchumi na shinikizo lya kijeshi Trump, kama alivyo wakilishwa na Reagan, atalazimisha Umoja wa Mataifa kuingia katika “perestroika,” ambayo maana yakwe ni urekebishaji au matengenezo. Urekebishaji huo utaiweka Marekani juu ya kichwa cha mfumo wa wafalme kumi ambao ni Umoja wa Mataifa. Katika pambano hilo, ndipo upapa utajitambulisha katika historia, ukidai kuwa ndiye mtetezi wa mfumo ambao wakati huo Trump anauushinda.

Kihistoria hicho hicho, Trump atakabiliwa na Vita vya Ndani vya wenyewe kwa wenyewe ambavyo atalazimika kushughulikia, kama vile Abraham Lincoln alilazimika kushughulikia. Vita hivyo vya wenyewe kwa wenyewe vitakuwa kati ya makundi mawili yanayopingana ya uasi-imani ndani ya Marekani. Kundi moja linawakilishwa na wale waliokubali dini na falsafa ya woke-ism, ambao ni utandawazi wa kimaendeleo wa vyama vyote viwili vya kisiasa. Kundi jingine (MAGA-ism) hudai kuwa ni Waprotestanti wa kweli, ijapokuwa walipoteza hadhi hiyo mwaka 1844.

Agace k’Umukuru w’Igihugu giserukirwa na MAGA-isme, kandi gishingiye ku kirego kiyobye cyo kurengera ubuporotesitanti nyakuri n’Itegeko Nshinga. Icyo Woke-isme yiyitirira ni idini rya Mama Isi, rya New Age, n’ukwemera ko Itegeko Nshinga rishyirwa mu bikorwa hakurikijwe imimerere iriho y’amahame y’umuryango, atari hakurikijwe ibitekerezo bya kera by’ababyeyi b’ishingiro.

Matathiasi (Trump) atamaliza majaribio ya Wademokrasia wa kimataifa-wanaoendelea ndani ya Marekani kama yanavyowakilishwa na uasi ulioanza huko Modein mwaka 167 KK. Kisha Trump atarudia historia ya mwaka 164 KK, wakati Wamakabayo walipoweka wakfu upya hekalu, kama inavyoadhimishwa kwa maadhimisho ya Hanukkah. Halafu katika kipindi kinachowakilishwa kuanzia mwaka 161 KK hadi 158 KK, Trump ataanza msukumo wa mwisho wa kusimamisha sanamu ya upapa, ambayo ni sanamu inayotambulisha uhusiano usio halali kati ya mamlaka ya kidini na mamlaka ya kisiasa. Katika mwaka 158 KK shirikisho litaanzishwa wakati sheria ya Jumapili ya aya ya kumi na sita, inayokuja upesi, itakapotekelezwa.

Daniele kumi na moja kwanza hutambulisha jinsi Rumi inavyochukua mamlaka kisiasa, kisha Danieli hurudia na kupanua historia iyo hiyo kwa mstari unaotambulisha jinsi Rumi inavyowatendea watu wa Mungu katika historia iyo hiyo kabisa. Tangu aya ya kumi na sita hadi aya ya kumi na tisa, vizuizi vitatu kwa Rumi ya kipagani kuchukua utawala wa ulimwengu vinaonyeshwa. Katika aya ya kumi na sita, Shamu ilishindwa na Rumi ya kipagani mwaka 65 KK, kisha Yudea ikashindwa na Pompeyo mwaka 63 KK. Aya ya kumi na sita hutambulisha wakati ambapo Rumi ilisimama katika nchi ya utukufu, na kwa kufanya hivyo inaifananisha sheria ya Jumapili ya aya ya arobaini na moja ya sura iyo hiyo.

Ni muhimu kutambua kwamba historia ya ushindi huo ilitukia mwaka 63 KK [sambamba na 1863], katikati ya Vita vya wenyewe kwa wenyewe vilivyokuwa vinaendelea ndani ya

Yerusalemu. Uriah Smith alisema, “Pompey aliporudi kutoka katika msafara wake dhidi ya Mithridates, mfalme wa Pontus, washindani wawili, Hyrcanus na Aristobulus, walikuwa wakigombania taji la Yudea.”

Na kuza “Hyrcanus” na “Aristobulus” zyozyebye ziva mu Kigiriki kandi ziriho ubusobanuro bw’amateka, by’umwihariko mu rwego rw’amateka y’Abayahudi mu gihe cy’Abagiriki n’Ingoma y’Abahasimoneya. “Hyrcanus” rikomoka ku ijambo ry’Ikigiriki “Hurkanos,” rishoboka ko ryaturutse ku ijambo “hurkan,” risobanura “ikirura” mu rurimi rw’Abaperesi. Hyrcanus yari izina ryakoreshejwe n’abategetsi benshi b’Abahasimoneya. “Aristobulus” risobanura “umujyanama uruta abandi” cyangwa “umugishwanama mwiza kuruta abandi.” Aristobulus na ryo ryari izina ryakoreshejwe n’abategetsi benshi b’Abahasimoneya. Yombi, “Hyrcanus” na “Aristobulus,” ni amazina afitanye isano n’abantu b’ingenzi mu mateka y’Abayahudi mu gihe cy’Abahasimoneya. Bari abategetsi bagize uruhare rukomeye mu miyoborere no kwagura Ubwami bw’Abahasimoneya i Yudeya. Abakomoka ku buryo bw’ubuhanuzi n’abahagarariye ubwami bw’Abahasimoneya mu gihe cya Kristo bari Abafarizayo.

Pompey ngana Yerusalema, mikambanɔ mibale ya politike nyonso mibale ezongisaki ebandeli na yango na tango ya botomboki oyo Modein ezalaki komonisa na mobu 167 liboso ya Klisto. Ntango bakotisaki Pompey na kati ya botomboki yango, azwaki ekateli ya kobɔtɔla Yerusalema; mpe ekipi ya politike ya Aristobulus ezwaki ekateli ya kotelemela ye, kasi ekipi ya Hyrcanus ezwaki ekateli ya kofungolela Pompey bikuke. Bongo Pompey abandaki kobundisa Yerusalema, mpe sanza misato na nsima Yerusalema ekómaki mpo na libela na nse ya bokonzi ya Rome.

Na fungu la kumi na tisa, Misri, kizuizi cha tatu na cha mwisho, ilitwaa na Roma. Kisha katika fungu la ishirini kuzaliwa kwa Kristo kunatambulishwa, Danieli anapoanza kuweka wazi jinsi Roma ingeushughulikia watu wa Mungu katika historia hiyo. Katika mafungu ya ishirini na moja na ishirini na mbili Kristo anasulubiwa. Katika fungu la ishirini na tatu, muungano ulioanza mwaka 161 KK hadi 158 KK unatambulishwa mara tu baada ya mafungu yale yanayoeleza msalaba, ambako Wayahudi waasi walitangaza kwamba “hawana mfalme ila Kaisari.” Mlolongo wa Wayahudi waasi, uliowakilishwa na Wamakabayo, ambao walikuwa wamepinga kupenya kwa falsafa ya dini ya Kiyunani, na kwa kufanya hivyo wakaunda uhusiano usio mtakatifu na Roma, unafuata fungu linalotambulisha historia ya msalaba, ambako tunda la uhusiano wao usio mtakatifu lilidhihirishwa kikamilifu.

Shekinah haikale lya hahooreke kabiri mu ngoro y’aheesirweho emyaka mirongo musanvu y’obunyagano. Obuhamya bwa nyuma obw’obunabbi, obwalanjirirwa Malaki, bwahairwe nko hagati mu kyasa eky’okutaano mbere y’Okuzaarwa kwa Kristo. Obumanyirwe obulabika obw’Okubaho kwa Ruhanga, nobu obuhamya bw’obunabbi, byali bitakabaho emyaka mingi nnyo mbere y’uko Abamakabayo bahaguruka kurwanyisa obufuzi bw’Abagiriki obw’ensi yoona. Ku ntandikwa y’obugomi bwabo, baakora ddala obujeemu obwo Ptolemy na Kabaka Uziya bombi baali bagezezzaako, obu bakabaka bombi baayenda kuhikiiriza omurimo gw’obwakabona no kuheereza ekiweebwayo mu ngoro.

Jonatani Afo (pia hujulikana kama Jonatani Makabayo), alikuwa mmoja wa wana wa Matatia,

aliyeanzisha Uasi wa Wamakabayo, naye alitimiza wajibu mkubwa katika kuongoza uasi wa Wayahudi dhidi ya Milki ya Seleuki. Baada ya kifo cha ndugu yake Yuda Makabayo vitani, Jonatani alichukua uongozi wa majeshi ya Wamakabayo. Mbali na uongozi wake wa kijeshi na wa kisiasa, Jonatani pia alitwaa wadhifa wa kuhani mkuu, akitumikia kama kiongozi wa kiroho wa watu wa Kiyahudi. Wajibu wa Jonatani wa pande mbili, kuwa kiongozi na pia kuhani mkuu, uliashiria maendeleo muhimu katika historia ya Kiyahudi, kwa kuwa uliunganisha mamlaka ya kisiasa na ya kidini ndani ya nasaba ya Wahasmonea. Uongozi wake ulisaidia kuimarisha kujitawala kwa Wayahudi na kuithibitisha tawala ya Wahasmonea katika Uyahudi.

Icyaha nyene Ptolémée yagerageje gukora inyuma y'intsinzi ya Raphia, carakozwe rwose mu ntango nyene y'ukugarariza kw'Abamakabeyo. Cari ca caha nyene cahagaritswe n'abaherezi mu gihe c'umwami Uziya, ariko ukwivuga kw'Abamakabeyo ko bariko baraburanira ibikorwa vy'urusengero rw'Imana kwari ukwiyerekana kuzimiye kandi kugarariza kw'uguhuza ishengero na leta; kandi rero, ni ikigereranyo c'ukugarariza kw'Abaporotesitanti bahuniye ukwizera, ubu bariko barakoranya inkomezi mu gushigikira Trump barwanya ukudomako kwa woke-ism y'ugukunda isi yose kwa Biden.

Bibilia e longolanga kuti, "mukeva na mbozi yavo," mpe Bafariseo na ntangu ya Klisto bazalaki biloko ya nsuka ya bokonzi ya Bahasmoneo oyo ebandaki na Matatia. Matatia, elongo na botomboki oyo abandisaki, ebutaki mbuma ya Bafariseo; mpe ndenge moko bongo, Baprotesta bapengwi oyo bazali kosunga likanisi ya "Make America Great Again" bazali mpe kobota yango. Amerika ezalaki monene ntango Mibeko Minene ya ekolo esosolamaki lokola oyo ebombaka lingomba mpe bokonzi ya leta ekabwana moko na mosusu; kasi na likamwisi ya lokuta oyo elongi oyo ekanisamaka na feti ya Hanukkah ezali komonisa, etinda ya mibeko ya Lomingo ekobima polele.

Tutakomeleza uchambuzi huu katika makala inayofuata.

> "Ntaa gyaile mma, baandi ba nyi a kpaata mapulikilo ga nsyet ngeloi a kaakuni kaatadeng' ka kuloit ng'aleu ye aisiet ananakia. Esiakutook ng'ae a, amu eng'eno neibore aitobirisho a dini aitore enkop a United States, kendo aitodolu olchani o dinini oo sirikal metigirire lelo oo orik iwuejitin e Nkai, etaraki tenebo amu meeta osiligi konyek kendo emodu. Etegelua te nkanyit amu enkop o a metii ng'ejuk aatoduaa anaa enetii atini—olaitobiraki lemeing'oru a dini. Nenye, ka ishoi o nkoitoi naing'oru aatijing'isho Sande eibooyo too nkulie nkulie wuejitin, ena olong o sidai neitoduaa atini kendo neimining'ari apa, ining'isho aatobir ate bo, kendo osyet ngeloi e uni etum atara osiligi o meeta neitumi apa."
>
> "Mu buli mirembe Katonda atuma abaweereza be okunenya ekibi, mu nsi era ne mu kkanisa. Naye abantu baagala okwogerwako ebigambo ebisanyusa, era amazima amalongoofu, agataliiko kulongootebwa kwa bantu, tebagakkiriza. Abakyuusa bangi, bwe baali bayingira mu mulimu gwabwe, baasalawo okukozesa obwegendereza bungi nnyo nga batabaalira ebibi by'ekkanisa n'eggwanga. Baasuubiranga nti, olw'ekyokulabirako eky'obulamu obulongoofu obw'Ekikristaayo, bandikulembedde abantu okuddayo eri enjigiriza za Bayibuli. Naye Omwoyo wa Katonda n'abajjiirako nga bwe gwajjira Eriya, ng'amusindiikiriza okunenya ebibi bya kabaka omubi n'abantu abakyamye; ne batayinza kulekera awo kubuulira ebyo

Bayibuli by’eyogera mu lwatu—enjigiriza ze baali bazze bagumira okubanjula. Baawalirizibwa okulangirira n’obunyiikivu amazima n’akabi akaali katinga emyoyo. Ebigambo Mukama bye yabawa, bye boogera, nga tebatya bivaamu ki; era abantu ne bawalirizibwa okuwulira okulabula.”

“زدان‌ترین هێز بدرێت، یەورە گە بەگات کەنرێت. کاتێک دەیەگەی سێیەم ڕادەیامی فریشتەوا پەئە خۆیان بۆ خزمەتی‌کات کەری دەکات، و مێشکی ئەوانە ڕێبەرمەکان کار دەفیز و نەهۆی ئامرازە بێبە فێربوونی‌ک بەبن نە دەستنیشانی ڕۆحی ئەو شایستە دەن. کرێکاران زیاتر بەکەرخان دەئەو تە غیرەتی پیرۆز، و وشەکان‌رچوون بەبن بۆ دەڕ و نوێژ ناچار دەدامەزراوە ئەدەبییەکان. پیاوانی باوە پاندنی‌کرێن. ئەنجامە ترسناکەکانی سەدات. گوناهەکانی بابڵ ئاشکرا دە خودا پێیان دەنن کەیەڕاگە وتنی نهێنی‌ستدرێژییەکانی سپیریچووالیزم، پێشکەڵاتی مەدەنی، دەسە دە بەنیسەسمەکانی کەڕێورە ژێنراوم ئاگادارکردنەوانەی گران، گەل هە. بەوەکرێنەتی—هەموویان ڕووناك دەڵام خێرای هێزی پاپایەبە بیستووە. بەگرن، ئەوانەی هەرگیز وشەی وەک ئەمانەیان نەبن. هەزاران هەزار گوێ ڕادەدە وڵەهۆی هەوتووە بە، کەیەنیسەر ئەو کە بابڵ هەگرن کەتییە دەو شایە گوێ لەوەرسوڕمانەسە چن بۆ بۆی نێردراوە. کاتێک گەل دەوە ئاسمانە لەتکردنەوەی ئەو ڕاستییەی کەهۆی ڕەگوناهەکانی، بە ڵ پرسیاری دڵگرم و تێکۆشاو، آیا ئەم شتانە ڕاستن؟ خزمەتکاران‌گەلای مامۆستاکانی پێشوویان لە ن وکانیان ئارام بکەی ترسەوەن، بۆ ئەکەرم و خۆش پێشبینی دەن، شتێکی نەکەش دەئەفسانە پێشکە ڵاتی پیاوان و داوای‌سە دەنها بە زۆرێک ڕازی نابن تەڵام چونکەن. بەنگ بکەویژدانی هۆشیارکراو بێدە ریسییەکانی زەمانی کۆن، پڕ لەک فەن، خزمەتکاری باو، وەکەزدان’ێکی ڕوون دەرمووێت یەفە دەمە‘ئە ری‌ماوەن و جەکە هی شەیتان تاوانبار دە بەکەیامەکرێت، پەڵاتیان لێ پرسیار دەسەیی کاتێک دەتووڕە .نن‌یەگەوساندنەوەی ئەوانەی ڕایدەکردن و چەتی‌ن بۆ سوکایەدەویست هان دەگوناهە”

“Nkata a lufueti malembe mekwenda mu mivunda mivya, ne myanzu ya bantu mebokangwa kwa Nzambi mpi mambu ma nsiku andi yina mefinama, Satana mefuluka na kisalu. Ngolo yina kele kulanda nsangu yai ta sala kaka nde bayina kele kutelama na yawu bakuma na kinu. Bakuluntu ba dibundu takubasisa bangolo pene-pene ya kimuntu ve sambu na kukanga nsemo, sambu ve nde yawu sema na zulu ya bimvuka na bo. Na banzila yonso yina kele na maboko na bo, batamona mpasi ya kufunda mambu yai ya mfunu mingi. Dibundu kebinga loboko ya ngolo ya kiyeka ya leta, mpi, na kisalu yai, bapapiste mpi baprotekstante kevukana. Ntangu mutambudi ya kukangula lumingu na ngolo kekuma na kikesa mingi mpi na lukanu ya ngolo, bansiku tabingama sambu na kutelama na bayina kebumba misiku ya Nzambi. Batabedisa bo na bampaku mpi boloko, mpi na bankaka tabapesa bisika ya lukumu, mpi matondo ya nkembo mpi mambote yankaka, sambu na kukanga bo na kulemba lukwikilu na bo. Kansi mvutu na bo ya kukanga ntima kele: ‘Lakisa beto na Ndinga ya Nzambi kisina na beto kele na foti’—kisambu mosi yina Luther salaka na ntangu ya mambu ya mutindu mosi. Bayina kebendama na ntwala ya bazuzi kebaka lukanu ya ngolo ya kulongisa kieleka, mpi bankaka ya bayina keyoka bo kebonguka na kutelama sambu na kubumba misiku yonso ya Nzambi. Mutindu yina, nsemo takunatama na ntwala ya mafunda ya bantu yina, kana ve, zolaka kuzaba kima ve na ntwala ya makieleka yai.” The Great Controversy, 605, 606.